

ΠΑΝΕΛΛΗΝΕΙΣ 2013
ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1. Επειδή βλέπουμε ότι κάθε πόλη είναι ένα είδος κοινότητας και ότι κάθε κοινωνία έχει συσταθεί για την επίτευξη κάποιου αγαθού (πράγματι όλοι κάνουν τα πάντα γι' αυτό που το θεωρούν αγαθό), είναι φανερό ότι όλες (οι κοινωνίες) αποβλέπουν σε κάποιο αγαθό και μάλιστα αυτή που είναι ανώτερη από όλες και περικλείει μέσα της όλες τις άλλες αποβλέπει στο ανώτερο από όλα τα αγαθά. Και αυτή είναι η λεγόμενη πόλη ή κοινωνία πολιτική.

Επειδή όμως η πόλη ανήκει στην κατηγορία των σύνθετων πραγμάτων, όπως όλα εκείνα τα πράγματα που το καθένα τους είναι ένα όλο, αποτελούμενο όμως από πολλά μέρη, είναι φανερό ότι πρώτα πρέπει να ψάξουμε να βρούμε τι είναι ο πολίτης. Γιατί η πόλη είναι ένα σύνολο πολιτών. Επομένως, πρέπει να εξετάσουμε ποιον πρέπει να ονομάζουμε πολίτη και ποια είναι η ουσία της έννοιας πολίτης. Πράγματι, για το περιεχόμενο της λέξης πολίτης διατυπώνονται διαφορετικές μεταξύ τους γνώμες πολλές φορές. Δεν υπάρχει δηλαδή ομοφωνία για το περιεχόμενο της λέξης πολίτης. Γιατί κάποιος, ενώ είναι πολίτης σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα, πολλές φορές δεν είναι πολίτης σε ένα ολιγαρχικό πολίτευμα.

B1.

Στην αρχή του Α' βιβλίου των Πολιτικών ο Αριστοτέλης χωρίς περιστροφές και περιττές εισαγωγές αρχίζει την εξέταση των θεμάτων του κάνοντας λόγο για τις πιο βασικές έννοιες σχετικά με τα «πολιτικά». Έτσι, ξεκινά με τον ορισμό της «πόλης»: η πόλη είναι μια κοινωνία πολιτική, ένα είδος κοινότητας, κοινωνικής συμβίωσης. Η κοινότητα αυτή έχει ως στόχο να πετύχει κάποιο αγαθό, που είναι αναμφίβολα το ανώτερο από όλα τα αγαθά, αφού και η πόλη είναι η ανώτερη μορφή κοινωνίας.

Αξίζει να σημειωθεί πως ο Αριστοτέλης, συνήθιζε να αρχίζει την έκθεσή του με μια γενική πρόταση («πᾶσαν πόλιν») και στη συνέχεια να προχωρά στην εξέταση των επιμέρους περιπτώσεων, ακολουθώντας μια πορεία από τα γενικά στα μερικά. Κατά βάθος πίστευε ότι είναι *κατά φύσιν* να αναφερόμαστε πρώτα στα κοινά, στα γενικά θέματα και ύστερα να περνούμε στα ειδικά, στα επιμέρους ζητήματα (*τὰ περὶ ἕκαστον ἴδια*).

Ο παραγωγικός συλλογισμός που χρησιμοποιεί για να καταλήξει στη θέση ότι η πόλη είναι η ανώτερη μορφή κοινωνίας και ότι αποβλέπει στο ανώτερο από όλα τα αγαθά («*τοῦ κυριωτάτου πάντων*», δηλαδή την ευδαιμονία), έχει την ακόλουθη δομή:

A' Συλλογισμός

1. κάθε πόλη αποτελεί μια μορφή κοινωνίας («*πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὔσαν*»)

2. κάθε μορφή κοινωνίας συγκροτείται για την πραγμάτωση κάποιου αγαθού («*πάσαν κοινωνίαν αγαθοῦ τινός ἔνεκεν συνεστηκυῖαν*»)
ἀρα: όλες οι «κοινωνίες» (επομένως και η «πόλις») αποσκοπούν στην πραγμάτωση κάποιου αγαθού («*δῆλον ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινός στοχάζονται*»)

Β' Συλλογισμός

1. κάθε «κοινωνία» αποσκοπεῖ στην πραγμάτωση αγαθού αντίστοιχου με την αξία της, δηλαδή ανάλογου με τη θέση της στην κλίμακα ιεράρχησης των ανθρώπινων «κοινωνιών».
2. η «πόλις» είναι η αξιολογικά ανώτερη μορφή «κοινωνίας» και συνάμα εμπεριέχει όλες τις άλλες («*ἡ πασῶν κυριωτάτη καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας*»)
ἀρα: το «αγαθόν» το οποίο επιδιώκει να πραγματώσει με τη συγκρότησή της η τελειότερη και εδαφικά εκτενέστερη κοινωνία είναι το ανώτερο ανθρώπινο αγαθό («*τοῦ κυριωτάτου πάντων*»), δηλαδή η ευδαιμονία.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι ο Αριστοτέλης βλέπει τη σύσταση της πόλεως και όλων των κοινωνιών (αλλά και όλες τις ενέργειες όλων των ανθρώπων) τελεολογικά, δηλαδή από την πλευρά του «τέλους», του σκοπού προς τον οποίο αποβλέπουν. Αυτή η θεώρηση εντάσσεται σε μια γενική αρχή του φιλοσόφου, να αναζητάει το νόημα και το χαρακτήρα κάθε πράγματος και κάθε φαινομένου του κόσμου στο σκοπό της ύπαρξής του.

B2.

Στην αρχή του Γ' Βιβλίου των Πολιτικών ο Αριστοτέλης αναφέρεται στη φύση και τα χαρακτηριστικά των διαφόρων πολιτευμάτων. Στο πλαίσιο αυτής της διερεύνησης κρίνει απαραίτητο να εξεταστεί προηγουμένως η έννοια της πόλης.

Στη δεύτερη παράγραφο του δοθέντος αποσπάσματος από το πρωτότυπο ο Σταγειρίτης φιλόσοφος κατατάσσει την πόλη –κράτος στις σύνθετες οντότητες, που ως όλον αποτελείται από μέρη, τους πολίτες, ανόμοια μεταξύ τους στοιχεία που μερικά από αυτά ασκούν εξουσία και τα άλλα υπακούν. Τη σύνθεση της πόλης την αναλύει ο Αριστοτέλης, όταν κάνει λόγο για τη φυσική προέλευσή της (*οἶκος, κώμη, πόλις*). Σ' αυτό το χωρίο ο συλλογισμός του είναι αναλογικός: δηλαδή όπως οποιοδήποτε πράγμα που παρουσιάζεται ως ὅλον ανήκει στην κατηγορία των σύνθετων πραγμάτων, έτσι και η πόλη – κράτος που απαρτίζεται από πολίτες είναι σύνθετη οντότητα. Επομένως, εφαρμόζοντας την αναλυτική μέθοδο, για να εξετάσουμε την έννοια «πόλη» πρέπει πρώτα να εξετάσουμε την έννοια «πολίτης».

Η έννοια *πολίτης* πρέπει να εξεταστεί για τους ακόλουθους λόγους:

1. Η πόλη είναι κάτι σύνθετο, ένα ὅλο, που έχει συντεθεί από διάφορα μέρη, και ο πολίτης είναι το μέρος («*ἡ γὰρ πόλις πολιτῶν τί πλῆθος ἐστίν*»). Έτσι, για να γνωρίσουμε το ὅλο, πρέπει πρώτα να γνωρίσουμε το μέρος.
2. Ο δεύτερος λόγος απορρέει από τον πρώτο: πρέπει να εξεταστεί η έννοια πολίτης, όχι μόνο για να φωτιστεί καλύτερα η έννοια πόλις, αλλά και για ξεκαθαριστεί το περιεχόμενο και της ίδιας της έννοιας πολίτης, για τον ορισμό της οποίας δεν υπάρχει ομοφωνία («*οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦσι πάντες εἶναι πολίτην*»). Για παράδειγμα, κάποιος σύμφωνα με τα κριτήρια μιας δημοκρατικής πόλης μπορεί να είναι πολίτης, ενώ το ίδιο άτομο μπορεί να μην είναι πολίτης σε ένα ολιγαρχικό καθεστώς, όπου ισχύουν άλλα κριτήρια (π.χ. καταγωγή, επάγγελμα, εισόδημα κ.

α.). («έστι γάρ τις ὃς ἐν δημοκρατία πολίτης ὢν ἐν ὀλιγαρχία πολλάκις οὐκ ἔστι πολίτης»).

Τα παραπάνω κριτήρια που εξαρτώνται από το είδος του πολιτεύματος που υπάρχει κάνουν φανερό τη μονόδρομη και όχι αμφίδρομη σχέση που διαγράφεται ανάμεσα στην πόλη και τον πολίτη. Ανάλογα με το πολίτευμα που επικρατεί σε μια πόλη ορίζεται και ο πολίτης.

Στην τρίτη παράγραφο του δοθέντος αποσπάσματος ο Αριστοτέλης δίνει δύο κριτήρια που ορίζουν τον πολίτη σε μια δημοκρατική πόλη. Αυτά είναι η ενεργός συμμετοχή του στην α) δικαστική και β) στη πολιτική εξουσία.

α) Συμμετοχή στη δικαστική εξουσία («μετέχειν κρίσεως / ᾧ γάρ ἐξουσία κοινωνεῖν ἀρχῆς κριτικῆς») σημαίνει ο πολίτης να έχει το δικαίωμα να συμμετέχει στις δικαστικές λειτουργίες της πόλης, στη λήψη των δικαστικών αποφάσεων. Να μπορεί να εκδικάζει ως μέλος δικαστηρίου (Ηλιαία, εκκλησία του δήμου) και όχι απλά να εμφανίζεται στα δικαστήρια ως μάρτυρας, κατηγορός ή κατηγορούμενος. Η συμμετοχή στις δικαστικές λειτουργίες είναι ουσιαστικό στοιχείο για τον ορισμό του πολίτη. Η απονομή της δικαιοσύνης σύμφωνα με το δίκαιο και τη λογική είναι μέριμνα όλων των πολιτών. Η άποψη του Πλάτωνα πως η μη συμμετοχή στις δικαστικές λειτουργίες ισοδυναμούσε με μη συμμετοχή στο σύνολο των λειτουργιών της πόλης («ὁ γάρ ἀκοινωνήτος ὢν ἐξουσίας τοῦ συνδικάζειν ἡγεῖται τὸ παράπαν τῆς πόλεως οὐ μέτοχος εἶναι») είναι ενδεικτική της ὑψιστής σπουδαιότητας της δικαστικής εξουσίας για τη ζωή της πολιτικής κοινωνίας

β) Συμμετοχή στην πολιτική εξουσία («μετέχειν ἀρχῆς / ᾧ γάρ ἐξουσία κοινωνεῖν ἀρχῆς βουλευτικῆς») σημαίνει το να συμμετέχει στις διαδικασίες και στα ὄργανα που λαμβάνουν πολιτικές αποφάσεις (βουλή, εκκλησία του δήμου). Η κοινωνία του 4^{ου} π.Χ αι., στην οποία αναφέρεται ο Αριστοτέλης, θέλει τους πολίτες ενεργούς και συμμετέχοντες στα κοινά με τρόπο συγκεκριμένο και ουσιαστικό. Η πόλη, όπως είδαμε, έχει το προβάδισμα σε σχέση με το άτομο και μόνο μέσα σε αυτή είναι δυνατό να επιτευχθεί η προσωπική ευημερία. Οι πολίτες το γνωρίζουν αυτό πολύ καλά και συμμετέχουν στα πολιτικά. Η μορφή της συμμετοχής είναι άμεση. Ο πολίτης αποφασίζει για τα όλα τα θέματα (κήρυξη πολέμου, σύναψη συνθήκης, συμφωνία για συμμαχία, για ειρήνη, επιβολή φόρων, κλπ). Η άμεση συμμετοχή του σημαίνει επομένως και την συνυπευθυνότητά του για τις αποφάσεις που λαμβάνει η πόλη.

Όλα τα παραπάνω οδηγούν τον Αριστοτέλη στον τρίτο κατά σειρά ορισμό της πόλης που δίνει στα Πολιτικά. Η πόλη («πόλιν δὲ τὸ τοιούτων πλῆθος ἰκανὸν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς») είναι ένα πλήθος από ενεργούς πολίτες που μπορούν να συμμετέχουν στην πολιτική και δικαστική εξουσία. Ο δε αριθμός των πολιτών είναι ικανοποιητικός («ἰκανόν») (ούτε πολύ μεγάλος ούτε μικρός – έμμεση αναφορά στη μεσότητα) και αυτοί να είναι ικανοί στην αξιοσύνη και την αρετή, όχι τυχαίοι και ανάξιοι, ώστε να εξασφαλίζεται η αυτάρκεια της πόλης, η οποία φυσικά οδηγεί στην ευδαιμονία των πολιτών, δηλαδή το *εὖ ζῆν*.

B3. Μιλώντας για την *πόλιν* ο Αριστοτέλης δηλώνει καθαρά ότι τη θεωρεί μία από τις κοινωνικές οντότητες (ομάδες συνύπαρξης) των ανθρώπων. Η πρώτη ήταν, κατά τη διδασκαλία του, η οικογένεια (*οἰκία, οἶκος*), το αποτέλεσμα του φυσικού "συνδυασμού" ἄρρενος και θήλεος· σκοπός της ήταν η ικανοποίηση των καθημερινών αναγκών του ανθρώπου. Η δεύτερη ήταν το χωριό (η *κώμη*), η κοινωνία που σχηματί-

στηκε από *πλείονας οίκιας* για την ικανοποίηση αναγκών ανώτερων από τις καθημερινές ανάγκες του ανθρώπου. Τέτοιες ήταν, βέβαια, οι πνευματικότερες ανάγκες του, π.χ. η ανάγκη για λατρεία του θείου ή για απόδοση της δικαιοσύνης· η οικογένεια δεν μπορούσε να έχει ούτε τυπικό λατρείας, λατρευτικές δηλαδή ιεροτελεστίες, ούτε μηχανισμό απόδοσης δικαιοσύνης. Η τρίτη κοινωνική οντότητα ήταν η *πόλις*, ο υψηλότερος τύπος κοινωνίας, που ικανοποιεί ακόμα πιο υψηλές ανάγκες του ανθρώπου (ηθικές ανάγκες). Σκοπός της πόλης - κράτους είναι όχι μόνο το **ζῆν**, αλλά το **εὖ ζῆν** - η ευδαιμονία, με υπέρτατο αγαθό την αυτάρκεια.

Ως κοινωνική οντότητα, λοιπόν, η πόλη κατά τον Αριστοτέλη είναι τέλεια. Μέσα στη λέξη αυτή ο αρχαίος Έλληνας άκουγε καθαρά τη λέξη *τέλος*, μια λέξη που δήλωνε τον σκοπό για τον οποίο είναι πλασμένο το καθετί, τον προορισμό του. Είναι φανερό ότι με αυτή τη σημασία η λέξη δεν δήλωνε ό,τι η δική μας λέξη *τέλος* ίσα ίσα δήλωνε τη στιγμή της τελείωσης, της ακμής, της ολοκλήρωσης. Στη συγκεκριμένη λοιπόν περίπτωση του κειμένου μας το επίθετο *τέλεια* λέγεται σε σχέση με την ολοκλήρωση του εξελικτικού κύκλου που παρακολουθούμε (*οίκια - κώμη - πόλις*)· με το νόημα αυτό η στιγμή της ολοκλήρωσης δηλώνει και το *τέλος* της εξέλιξης (η οποία όμως δεν οδηγεί σε μια τελική φθορά, αλλά σε μια τελική ολοκλήρωση). Στο χωρίο που δίνεται από μετάφραση η *πόλις* χαρακτηρίζεται *τέλεια*, ακριβώς γιατί τίποτε άλλο δεν χρειάζεται πέρα από αυτήν ο πολίτης, αφού η *πόλις* είναι *αυτάρκης*, μπορεί δηλαδή και μόνη της να του χαρίσει το πιο μεγάλο αγαθό, που είναι το *εὖ ζῆν*, η *εὐδαιμονία*.

Πέρα όμως από «τέλεια» η πόλη είναι, κατά τον φιλόσοφο, και «ἐκ φύσεως», δηλαδή φυσική ύπαρξη. Αυτή τη θέση ο Αριστοτέλης την θεμελιώνει με δύο επιχειρήματα. Πιο συγκεκριμένα:

1^ο επιχειρήμα:

1. Οι πρώτες κοινωνικές οντότητες (οίκος, κώμη) είναι φυσικές υπάρξεις.
 2. Η πόλη είναι η ολοκλήρωση των πρώτων κοινωνικών οντοτήτων (ενν. του οίκου και της κώμης) (*«πᾶσα πόλις ἐκ τῶν πρώτων κοινωνιῶν»*)
- Άρα: Η πόλη είναι φυσική ύπαρξη (*πᾶσα πόλις φύσει ἐστὶ*)

2^ο επιχειρήμα:

1. Η φύση ενός πράγματος είναι η μορφή που παίρνει κατά τη στιγμή της τελείωσης, ολοκλήρωσής του (*ἡ φύσις τέλος ἐστίν*)
 2. Η πόλη είναι επίσης ολοκλήρωση (των κοινωνικών οντοτήτων οίκου και κώμης) (*αὕτη (ἡ πόλις) τέλος ἐκείνων (τῶν κοινωνιῶν ἐστὶ)*)
- Άρα: Η πόλη είναι φυσική ύπαρξη (*ἡ πόλις φύσις ἐστίν*)

B4. Βλ. σχολ. βιβλίο σελ. 178-179 : «Επειδὴ διαβάζοντας τις ενότητες...ἔξω από την πόλιν.»

B5. ενόραση: ὀρώμεν
σύσταση: συνεστηκυῖαν
κατάσχεση: περιέχουσα
σύγκλητος: καλουμένη
κειμήλιο: συγκειμένων
σκόπιμος: σκεπτέον

άρχοντας: ὀλιγαρχίαν
ἀφαντος: φανερόν
ρητό: λέγομεν
ἀφιξη: ἰκανόν

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ.1

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Τίποτα δεν αναφέρεται (λέγεται) από κάποιους μέτοικους και δούλους σχετικά με τις Ερμές (την αποκοπή των Ερμών), κάποιες περικοπές όμως (αναφέρονται) άλλων αγαλμάτων που έγιναν παλαιότερα από νεότερους χάριν αστειότητας και μέθης και συγχρόνως (αναφέρεται) ότι τα μυστήρια συμβαίνουν στα σπίτια για διακωμώδηση. Για αυτά κατηγορούν και τον Αλκιβιάδη. Αφού πήραν υπόψιν τους αυτά αυτοί που περισσότερο εχθρεύονταν τον Αλκιβιάδη επειδή ήταν εμπόδιο σ' αυτούς τους ίδιους, ώστε να μην υπερισχύσουν του δήμου με σιγουριά και επειδή νόμισαν ότι αν διώξουν τον ίδιο θα υπερισχύσουν, μεγαλοποιούσαν και φώναζαν ότι τα μυστήρια και η περικοπή των Ερμών έγιναν για την κατάργηση της Δημοκρατίας και τίποτα δε συνέβη από αυτά επειδή δεν έγινε με τη συμμετοχή του, επικαλούμενοι ως απόδειξη για την άλλη μη δημοκρατική του παρουσία (διαγωγή) τις ασχολίες του.

Γ.2

τινων:	τινά
ὔβρει:	ὔβριν
ὄντι:	οὔσι(ν)
μάλιστα:	μάλα
ἐπητιῶντο:	ἐπαιτιῶ
ὑπολαμβάνοντες:	ὑποληφθεῖσι(ν)
ἐξελάσειαν:	ἐξελῶεν
ἐβόων:	βοᾶν
εἶη:	ἔσται
ἐπράχθη:	πεπράχθω

Γ.3 Α.

περί τῶν Ἑρμῶν: εμπρόθετος της αναφοράς στο (ρ) μηνύεται

ὑπό νεωτέρων: εμπρόθετος ποιητικού αιτίου στη μτχ. γεγενημένοι

τά μυστήρια: υποκείμενο στο (ρ) ποιείται (απτική σύνταξη)

τόν Ἀλκιβιάδην: αντικείμενο στο (ρ) ἐπητιῶντο

δήμου: γεν. αντικειμενική στο καταλύσει

αὐτοῦ: γεν υποκειμενική στο ἐπιτηδεύματα

Γ.3 Β.

ἔχουμε

α) υπόθεση: εἰ και ευκτική → εἰ αὐτόν ἐξελάσειαν

β) απόδοση: δυνητικό ειδικό απαρέμφατο εξαρτώμενο από τη μτχ. νομίσαντες → πρώτοι ἂν εἶναι.

Ἄρα εἰ αὐτόν ἐξελάσειαν, πρώτοι ἂν εἶναι, ἔχουμε πλάγιο υποθετικό λόγο της απλής σκέψης του λέγοντος.

Στον ευθύ θα ἦταν: εἰ αὐτόν ἐξελάσαιμεν – πρώτοι ἂν εἶμεν / εἶμεν

Σημείωση: ο υποθετικός λόγος δηλώνει την απλή σκέψη και όχι την αόριστη επανάληψη στο παρελθόν. Αυτό φαίνεται: α) από το γεγονός ότι στον πλάγιο λόγο εξαρτάται από τη μετοχή *νομίσαντες* και β) από το νόημα

Πρώτοι με την πρώτη!